

Jos Elstgeest

DE WELSPREKENDE BUURT een werkplaats voor onderwijs

*Jos Elstgeest was een befaamd inspirator van de ontwikkeling van wereldoriëntatie in ons land. Hij was werkzaam in oost- en zuidelijk Afrika en na zijn terugkomst in Nederland als medewerker van het Regionaal Pedagogisch Centrum Zeeland. Hij was bestuurslid van de Stichting Jenaplan en verzorgde samen met Wynne Harlen nascholing van leraren in 'primary science' op allerlei plaatsen in de wereld. Na zijn overlijden werd een speciaal nummer van *Mensenkinderen* uitgebracht, waarin ook dit artikel was opgenomen.*

Jos was ook lid van de landelijke werkgroep, die de ontwikkeling van onderwijswerkplaatsen stimuleerde. Daarvoor werden regelmatig studiedagen gehouden. Hierbij een 'verslag' dat Jos schreef van één zo'n studiedag.

Werkplaatswerk

Geen twee onderwijswerkplaatsen zijn hetzelfde. Behoeften, noden, verlangens en problemen lopen in den lande sterk uiteen, en het is een kleine werkgroep die het eens moet worden over die keuze. Niettemin liggen duidelijke overwegingen, noem ze criteria, aan deze keuze ten grondslag.

- Een 'praktische dag' is een doe-dag en niet een praat-dag.
- De activiteit die aangeboden wordt moet een modelfunctie hebben: 'iets dergelijks' moet elders uitvoerbaar wezen.
- Het moet gaan over iets dat aanspreekt:
  - * iets dat nog nieuw is, maar toch vertrouwd, of tenminste betrouwbaar is
  - * iets dat aansluit bij de gangbare ontwikkelingen.
- Het geheel moet, als het even kan, leiden tot een zichtbaar, aan elkaar presenteerbaar, en dus bespreekbaar resultaat.
Hoe groter de verscheidenheid binnen deze presentatie, des te rijker wordt de onderlinge wisselwerking. Omdat eenieder het zijne en hare kan bieden, wordt het leereffect optimaal.

Deze gemeenschappelijke ervaring dient tenslotte als basis en uitgangspunt tot gesprek en uitwisseling, als houvast in vergelijking en als bron van nieuwe lering. Degenen die ooit eerder met een dergelijk bijltje hebben gehakt, hakken nu niet slechts iets dieper door, maar zijn tevens een waardevolle ondersteuning in dit uitwisselingsproces. Ze zijn onmisbaar. Mutatis mutandis geldt dit natuurlijk binnen elke werkplaatsactiviteit, waar die ook gehouden wordt.

De keuze voor deze dag viel op het gebruik van de schoolomgeving. Nu is de schoolomgeving zo'n rijke bron van onverwachte lering dat men, om zich niet te verliezen in een woud van verscheidene mogelijkheden, zich zeer beperken moet. Men moet één specifiek aspect kiezen, en daarbinnen zal men zich een bescheiden onderdeel bepalen dat dan terdege uitgebuit kan worden. In de verzameling van resultaten zal dan toch een grote variatie aan informatie geboden worden, want ieders creativiteit draagt ertoe bij.

Om overtollig gepraat nodeloos te maken, werden de volgende werkpapieren aangereikt

en snel doorgenomen. Een verantwoording voor de keuze wordt gegeven en de werkuitnodiging wordt gespecificeerd in wat gerichtere opdrachten die men geheel naar eigen kunnen en wensen mag uitvoeren en verwerken.

Het is duidelijk dat een 'model' niet een pasklaar confectiepakje is dat overal aangetrokken kan worden. Het moet passend gemaakt worden in elke eigen situatie. Op deze dag was 'De Stuw', een gemeenschapscentrum in Hoevelaken, onze school, en wat we hieromheen aantreffen behoorde nu tot onze schoolomgeving. Hier moest dus eerst wat gestapt, geobserveerd en op een rijtje gezet worden.

Meer dan een hondenuitlaatwandelingetje

Zoveel hoofden, zoveel zinnen. Eenieder ziet er het hare in, of het zijne. Toch is het goed om te leren iets globaler te denken, zelfs als we ons tenslotte toch tot een nauwere keuze zullen gaan beperken.

De ervaring zal het spoedig genoeg duiden: omdat je je vanuit een gekozen gezichtspunt zult concentreren op zeer bepaalde verschijningen in die schoolomgeving, kan het niet anders of je 'ziet veel meer' dan gedurende een gewoon hondsuitlaatwandelingetje waarbij je slechts op de goot hoeft te letten. Omdat je erop gespist bent zul je onverwachte dingen opmerken. Toch zul je niets in isolatie beschouwen omdat alles wat je opmerkt zijn belangrijkheid en betekenis ontleent aan de relatie die het heeft tot andere zaken binnen dat geheel: de leefgemeenschap rondom de school van de kinderen. En dat is de waarde van het werken in die schoolomgeving, want die is echt en behoort reeds aan de kinderen; ze hebben daar al zin aan gegeven. Hun geestelijk bezit ervan kan nog alleen rijker worden en meer en meer snaren zullen kunnen resoneren als pogingen om een wijdere wereld in zich op te nemen worden ondernomen door de kinderen. Al onze schoolvakken krijgen hier een reden tot bestaan.

De keuze van het onderwerp voor zo'n werkdag, of zo'n werkplaats activiteit, is altijd een beetje een avontuur. Degene die deze activiteit organiseert moet daarover niet wakker liggen. Als de keuze kan leiden tot levendig bezig zijn, tot sprankelende discussie onder het werk, tot scherpe observatie en creatieve uitwerking en tot een goed gesprek erna, dan is die keuze verantwoord. Wij kozen voor het maken van een

Zodra iedereen zich het gekozen onderwerp heeft toegeëigend, blijkt dat de eigenlijke keuze nog gemaakt moet worden: 'wat gaan we nu precies doen?' Dat maakt ieder werkgroepje nu zelf uit. Men aanvaardt deze verantwoordelijkheid en komt dat vrijelijk overeen. Het werk blijft evenwel gebonden aan de eventuele presentatie die noopt tot zorgvuldigheid, terwijl de beperkte tijd tot opschieten maant. Geen tijd voor bekvechten dus.

Deze vorm van verwerking is ook een groepsactiviteit waarin je elkaar blijft inspireren, maar anders dan wanneer je loopt te stappen en te exploreren. Daar neem je op, hier geef je weer, aan anderen.

Een Atlas van de omgeving

Even was het rustig in 'De Stuw'. Vastberaden stapten kleine groepen alle kanten op door dit mooie dorp, explorerend, vragend, opmerkend, onderzoekend, van verrassing tot verrassing, in voortdurende discussie met elkaar en veel lerend van de omgeving en van elkaar. Deze werksituatie kan niet anders dan leiden tot ontmoeting en samenspraak.

De presentatie van eigen beleven en inventarisatie voegde aan het werk een geheel eigen dimensie toe: ook de Atlas is een autonome bron van informatie; en van inspiratie, getuige de spontane gesprekken die in rondkijkende groepjes ontstonden.

Doordat viltstiften in drie dikten en vele kleuren, samen met grote vellen wit papier, wit en gekleurd, ter beschikking waren gesteld, samen met knip- en plakgereedschap, kreeg de Atlas een poster formaat en tevens de aard van een tentoonstelling 'van eigen werk' die, aan de muren aangebracht, ons geheel omringde. Polaroid foto's, schetsen, teksten en vragen, tekeningen en aanwijzlijnen gaven duidelijk weer welke 'talen' het meest beluisterd waren, en wat er in deze schoolomgeving zoals 'verteld' wordt. De creatieve verscheidenheid van dit panorama voortkomend uit de hele groep van deelnemers verschaft een nieuwe les: niet slechts kijk je vanuit je eigen ervaring met scherper en kritischer blik, je bent beter in staat om de vondsten, de ontdekkingen en scheppingen van de anderen te waarderen en in dankbaarheid te delen.

Het heeft weinig zin hier in te gaan op de details van deze Atlas van sprekend Hoevelaken. De waarde ligt in het maken van die atlas, en niet eens in het hebben of bekijken ervan, dus zeker niet in het lezen of horen erover. De kracht van het maken zit hem in het kunnen ontfutselen van informatie (en van inzicht in verhoudingen) aan een vertrouwde omgeving die een bron vol verrassingen blijkt te zijn.

Na de eenvoudige doch voedzame maaltijd zette men zich in kleinere groepen neder voor een rustig gesprek rond de ervaringen van de morgen en de situaties 'thuis'. Deze gesprekken bleken, als immer, uitwisselend verrijkend zowel door de nieuwe gezichtspunten en het scherpzinnig commentaar dat te berde werd gebracht, als door de bemoedigende bevestiging van 'zo doen wij het ook'.

Ofschoon hier en daar geluiden klonken die een behoefte aan verder gesprek uitdrukten om problemen van structuur, inpassing binnen de dienst, beleid, begeleidingswaarde en public relations uit te diepen, lag het accent in de plenaire discussie toch op het aspect van praktisch werken: de ervaring van de morgen als wel als het aan-het-werk-zetten in de eigen situatie thuis. De angst voor het geven van 'bijscholing' wordt gesust door het woord 'bekwaamheidsvermeerdering' te gebruiken hetgeen met zijn vijftwintig letters moeizaam maar terecht een andere nuance geeft aan het werk in de onderwijswerkplaats.

Hoe krijgen we hen zover?

Een waarschuwend geluid klinkt uit de vraag: 'Moet je nu altijd naar buiten gaan?' 'Waar het te pas komt natuurlijk wel en in een verkenning van de eigen wereld komt het natuurlijk nogal eens van pas - en niet alleen in natuuroriëntatie! - maar daar gaat het eigenlijk niet over. Wat haal zo'n eenmalig festijn nu eigenlijk uit? Hier zit inderdaad een adder onder de werkbank, want met zelfgenoegzaamheid moet je zeer omzichtig omgaan. we beluisterden de vraag in andere termen: 'Hoe ga je nu verder?'

Een bevredigend antwoord werd binnen deze groep niet gegeven, want iedereen zat wel een beetje met dit (telkens terugkerend) probleem. Ikzelf zou deze vraag ook niet in het vage kunnen beantwoorden, want voor ik zou weten hoe je nu verder moet, zou ik

willen weten hoe ver je *zelf* bent in je vaardigheid om deze lessituaties op te stellen. En dit is de vraag van ons met betrekking tot de leerkrachten die wij begeleiden en ondersteunen: 'Hoe krijgen wij hen zover?' We weten allemaal dat dit een proces is van bijzonder lange adem en dat de druppel de steen uitholt niet door kracht en macht, maar door voortdurend en met groot geduld door te druppelen.

Maar hoe moet je nu verder met die Atlas, als die klaar is? Wel, als je zover bent dat je met je klas zo'n resultaat kunt bereiken, dan kun je het volgende overwegen:

- a) De gemaakte atlas is een eindpunt, punt.
- b) Elk onderdeel ervan kan nieuwe vragen oproepen en die nopen tot verder onderzoek.
- c) Dezelfde vaardigheden hier beoefend (observeren en registreren en wat dies meer zij) kunnen worden aangewend met betrekking tot een nieuw onderwerp, een ander vak, een verwante discipline met gebruik van dezelfde of andersoortige bronnen van informatie en lering.

Onderwijswerkplaats

Voor ons, die deze workshop bijwoonden, kan het verder gaan betekenen: ontwikkel een aanbod van actief, schoolgericht werk in je eigen onderwijswerkplaats ter stimulering en ondersteuning van de inhoudelijke vernieuwing in de nu wettelijk gevestigde basisschool.

Voor de schoolbegeleidende onderwijswerkplaatsbeheerder ligt het perspectief van een dergelijke activiteit wellicht in de directe begeleiding in de school van vastberaden juffen en meesters die inhoudelijke innovatie wensen door te voeren.

Voor deze vastberaden lieden zou de volgende stap (telkens na een stimulerende werkplaatsbijeenkomst) betekenen: een daadwerkelijk antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat zie ik (nu beter) zitten?
- Wat wil ik doen?
- Wat kàn ik doen?
- Wat ga ik doen?

En als we zover zijn, dan zit ik over de kinderen niet meer in de war. Die komen dan heus wel verder!